AmaHlubi

(Nau M. M. FUZE.)

Ukupuma kwabantu emakaya kwakutekoselwe ukuyaupanga abesifazana abafasi nesitombi, ngoba amaHlubi esceliwa nya nguHulumeni, Kangaloko amaHlubi, noma abe esese shlangana nabantu baleliswe, ayongakotani ngempela nalab'abantu, ngenxa yokuba ekukumbula loko kwenza kwabantu ababekufisa ngawo.

Lololiswi lokuti amaNtesha liyanengeka kakulu kubantu bakepa, ngoba noma amaHlubi ebabisa ngalo abantu akusibo bonke aba amaNtesha, kufana nenhlamba aje; kungaloko kuvamisa ukuleta ubute pakati kwabantu nabasemaHlathini, ngoba pela ku ukweyisa omunye ukumbiza ngaleloga-ma.

Isahluko XX.

UKUQALWUKA KWECALA LIKA MATSHANA.

Kute kuwo lowo nyaka (1875) wokufika kuka Sir. Garnet Wolsely kwafika inowadi kaSimteau yokubabasa ukuba uSobantu ete uMr. John wadubula uMatshana, enganti yena katshongo ukuti wabe emdubula ngoba etanda ukumbulala, wati nje wamdubula eti uyamkuba esitweni ngoba enxanele ukumbamba ngoba uMatshana wabe exwayile. Ute uba asibone uSobantu lesonwadi wasipendulela naye ngawake, kabasa bewana.

Kepa uSobantu waketa uba ayiswe kona kuqala leyendabe yokudutshulwa, kimi nakuWilliam Ngidi, watamela waya kubusa uMpopoma eNgome ngapambili kwesemVoti (Greytown), na uDeke futi owaliyayatwa lahlamva olwapuma kuleso sibhamu cansiqonde uMatshana. Uhlamva lolo lwatshaya etangeni kuDeke enhla nedolo, mdhla isibhamu sidumu behlezi bonke abantu bakwa Sitole, emva kwokuba uNonisthina kaMunxuss wakwa Dhlamini, indawa esebusile enkosini uMr. John ukuti "Kosa kube nini?"

Iswi elamangalisa kakulu uSobantu kulendabe yileli ukuba kuti lapa kutetwa icala lika Langalibalele, uMr. John engumMeli wakomkulu, ati lapa ebuswa uLangalibalele ukuti wabe ekwenzelani loko ukuba eti uMahoisa kakumule isingubo sake? Ati lapa ependula uLangelibalele ebetebela isiwasa sokuba ense loko, atule uMr. John ngababatebeli ababeta icala abangayasi lendaba; yiloko okwamensa ntamo buhlungu ngakomkulu.

Kwati-ke ngolinye usuku inkosi uMr. John watumela kuSobantu embisa inkulungane yaopondo (£1000) akuba arohinise kulendlamba emti kangaka yokuti wabeti ndubula uMatshana, embulala. Yanela ukuti qata kaSobantu leyo nowadi wayidhlulise wayiyisa kuNdunankulu uSecretary of State pesheya. Kwabe umsuzu otile yaika impendulo yoketi malipanywe kona lapa eNatal lelicala. UHulumeni wallisika yona inkosenkulu lena efike kunye noSir Garnet, uSir George Pouteroy-Colley noSir Garnet oqobo wabe eseKona eNdhlakulu ehlesi noSir Henery Bulwer owabe enguHulumeni kuleyonkati.

Kwamiswa iswi lokuti makabe yilowo kwabazabeneyo apeleselwe ngumuntu oyishlobo sake abemunye, kabafuneki abaMeli. Ngaloko uMr. John wese noMr. Offy Shepstone indodana yomfowabo, uSobantu waya noMr. Theunnisen umfandisi wake owasi kakulu ulimi lwabantu, kanye nami, ukuba ngimluleke esindabeni sokukuluma kwabantu. Langena kona eNdhlunkulu lelocala.

Kwafika ofakazi abaningi bakwa Sitole ababekona mdhla kwalelo langa, ngitsho namapolisa oHarmunus, namadoda onke abe ekona ngalelo langa, naye uDeke lowo owatshaywa luhlamvu enhla kwedolo etangeni, noMpupuma lona oyena wagalisa indaba babekona. Poke loku niyazi ukutetwa kwecala labelungu ukuti kulanda muntu munye ase qedeke okwake ebuswa luhlangotini lanye, kwase kwapela amalanga amaningi kulandiswa abantu. Kwat'aba lipele liti du ukulandiswa, buhlakaseke benke bagoduka. Laqutshwa-ke layiswa pesheya. Lite libuya lese linquyiwe. Kwatiwa mababayisetwe isindhleko sabo bobabili, amashumi amahlano sompondo, kakwabe koseqame ndumela yalo njengokumenywa kwaofakazi abaningi kangako.

Isahluko XXI.

UKUBUYISWA KUKA LANGALIBALELE.

Njengokuba senginilandisile ukuti uLangalibalele ubuyiswe engaseko uSobantu, angisale senginisekela ukuti wati uba afike eNatal wafunelwa indhlu ngaseMgungundhlovu ne-sempumalanga kwomusi, lapo wahlalahlala kona isinsuku esitile anduba ayiswe ecaleni kuka Fotelega inkosi yakwaMpumuza, wakelwa indhlu emhlope lapo, wahlaliswa kahle, wamhlope lapo, wahlaliswa kahle, wabonana nabantwana namakosikazi nabantu bake, bonke bajabula kakulu ngaye, ngoba uHulumeni evumile ukubuyisa amatambo kaBhungane.

UKUGULISWA YIZISU KUBANTWANA.

Ngesinyanga esehlobo, omame babeqapa ukuhlambulula okungayi nganhlela kwesisu zabantwana. Inxa kupotunywe ngalesisikati kuyovimbeleka isifo esingaba yingozi. Oku Chamberlain womoya esiswini nowonke kuhlambulula ungahlala unciyeme kowo. Utengiswa yibo bonke abatengisi.

Ngempucuko.

(Nau Rev. P. LAMULA)

Bakwetu, kusekona isintwana engitanda ukusikanyisa magodana naleendhlela ekade ngisikomba ukungenisa iCivilisation pakati kohlanga lwakiti. Namhla sihlezi simelwe isinto esimbili esinesona okuzona sikaliswo ukuti iCivilisation ingeyiteka kunjani kiti na? Enye kulesi nto ke namhlaba usungowabanye; ngokuba lowo osungowampaisi "negupela." Enye ke ukuba kulukoni ukuqonda isindhlela esilula nesisiayo sokusebenza kulesondelwana ebekungenzeka ukuba umuntu asebenze kuze. Kanjiquli nakuquka ukuti nma lezi'ndhlela engisakuzikomba, bezingasetshenziswa yisiswe sonke nabantu bonke ngabanye, beziyakuvota iCivilization emangaliswo pakati kohlanga. Into esekona posiati kwabanye bakiti ukungabambisani emsebenzini ngesandhla, sosibili. Ngapandhle kwalesisinto, esimbili esesingisikombile ukuti sinsima, kukona futi, esimbili esisima. Kuiesi, eyokuqala abantu bakiti, abangakatandisi ukuhlala ngokusebenza, nginga-tsho kona ukusebenzela omunye kodwa ukunisebensela, umuntu abole ukunota ngesinto esiteugwa kuye. Loku-ke, kuvame kakulu kubo abakiti abangakakolwa, futi abangakefundi. Into yesibili kulesi, ukungenakekeli kwabakiti abafundisiweyo ukusebenzisa imfundo yabo, nome, inkulu nome incane, ikombise ukuti inemvuso muni uma siyilinganiss nokuzafundi. Ngiyazi impela ukuti umuntu ongafundile woba yiloku esola njalo ngengane yake isesikoleni, ukuti icita imali yake eyikokela kepa engayikatola luto; kanti namhla ingabe iyokuka amanzi, iyotesa isinkuni, iyalime nokuti nokuti. Impela uma singapezinyisisi indaba kaCivilization, futi singenise iCivilization kwabakiti, siyakubona ngomuso okubi ukukulu kunaloku esesikombile! Namhla sesibonile ukuti isiswe esicole iCivilization sesipandhle yaba yikaya lesiswe esingenayo iCivilization. Mhlamube uyabuza uti, ngani noma kunjani na? Ngingapendula kafutshane ngiti: Isindhlu sabelungu nesinaKulu siyaqibuka ngabanta bakiti abangesabuyi. Kanti isindhlu zamadoda namalalu esisiswa zakiti ngapandhle sekubahlabelo. Onoudiawa emadolobheni babamba nesixuku esingenakubuiwa zamadoda nesinisiwa, kanti isintombi zakiti emakaya sesibambe nishayana ngamanta mnye nje! Amakosikazi amenye asevale isindhla zamadoda, abeleta isingane abuyele emakubo. Omame sebaba mehlwana ginganyana zabo esingasuyipeci siyokanyu. Bbekani loku kwenziwe iCivilization yokusebenisa kahle iz fundo zeduno ndo neyezandhla. Emadolobheni ka kona isindhla 'umuntu abodayo ukuti nani isindhla zamadoda abobot Kukona ukudhla 'umuntu abodayo ukuti uma ngibuya ngimlya loku ngoqulwa yindhlela ekaya. Namhla 'imvana yabafana isibuza ngokuhleka ukuti ini, "Ngiye ekaya?" Kuti Kuba? Ngidhleni? Ngilalepi? Impela kuswelele ibhuloho lokuhlanganisa abasemakaya nabosedolobheni oku ukuti akungaqoti iCivilisation yabelungu siyiponse emakaya. Kanjani na? KuseKona abakiti abaninginingi mhlamube abafundile noma abangafundile, kakulu abasenakekele ukuzaka nokwaka amakaya abo, aokngoina 'uhlobo lwabo, abeshisekela ngempela ukuba bengasinamisa kunjani babe isizwe esino-Civilisation njengesizwe sonke; kulaboke, esihelwe ukubasekela ngawo onke amasu esinawo. Abanye kubo balap'emadolobheni beti balanga kona ukusisimamisa nemisi yabo, abanye bakona ngapandhle kompuleni, no-Nokesheni, nakolisevu. Njengalokuseogike ngapeta iswi lobunsimu emaplasini nasemaswini emisebenzi; ngiti kuhle ngibuyele kuko. Amapiasi zindawo esihla'ise abantu bakiti ngobunsima obukulu impela, futi umuntu angeke sifike nempela kuCivilization ume ase kona. Uma besingabuliswa nHulumeni ngamabonga ukwenza iswe lakiti libe amapiasi, nokuba ibfkona enye intatshana 'yokuwapambukela nga sipuna sipele kuwo: Kwakungase kube ngconywana uma nHulumeni emisela abaninimapiasi isiyalo esingcono nkuba umuntu osepiasini angapatwa ngobanja. Kwamany'amapiasi kunsima kabi; umuntu homuzi wake upila ngapputelana yokwamkeliswa njengesebenzi sominqu edolobheni, angenabi, nomuzi wake asilimele. Po, okanjalo kungemense nempela umuntu afuyelele kuCivilization. Futi abanye abanikazimapiasi banomhau, uma umuntu ehlezi ksugconywana bampata kabi, nangomona ngenxa, yenzuzo yake. Nempela izindhlela ezinjalo pakati kwenizwe esikanyisweyo sikombisa ukwambata isembato esavo. Ngenxaye siyabona ukuti ezinjalo izona ezicita abanye emakaya. Maqondana namapiasi, nkuba nHulumeni wagenezwelo impela kumuntu omnalu, ngabe kwenziwa ukusola ngesimpato esimbi esingavela maqondana nomuntu onsundu, kakulu uma nHulumeni eti umelele Inkululeko, Impukuko ne-Nhlalakahle.

UTINTA IBALA.

Mus'ukugaliswa inkwantaba yomoya nobuhlungu esiswini ingani oka Chamberlain womoya nokuhlambulula aye afike qata lapo nfa kona wafve ikefu. Mus'ukuhlala ungenawo uma uke nguliswe uvula okunje. Utengiswa yibo bonke abatengisi.

Ukngaft kwomuntu.

Isicasiselo.

(Nau M. M. FUZE)

Bakiti,—Endabeni enganixoxela yona nyakenye ngokuti "Umuntu akafi apele," ngadabuka kakulu inxa sengibona abantu abaningi bengipikisa abanye betakutele becatasela, okwobani ngikuhlise indaba engafanele; ikakulu ewnfit lokuti bemuka qede ngokufa kwomsimbe bapindwe babuyiswe futi; ngase ngakombe ingane eseiwoye ngati yindala kade yabe ikona, isibuyisiwe futi. Kulawa'maswi onke ami ngitanda ukunicesisela isiminya sokukuluma kwami ukuze ningatsho ukuti ngangikulumi ngobutata nobubhakudwane, ngoba pela nina niye ningambulele isibhalo seBible lapo ngikuluma loku. Ngakoke ngiyambonga uBaba "ongangeodiseaga ongiyeke kwase kwafika le'ilanga lami lokube nginipe dele kuloku kunginyakamela kwenu; ukuze ukuti 'eninginyakamela nje nibe niswe pnke amaswi enerikuluma loku ngawo, ngoba pela uNkulunkulu usipe ingqondo nemehlo okubona loko okuvama ukuba sikuswe sikanbone imihla yonke yokube-ko kwetu.

I. Endabeni yami yokuqala ngiti: Umuntu, isidambu sake sidalwe safadiswa nomhlaba lo esipesu kwawo; I. ngokuswa kwawo nokuhlamise kobe ukumile kuwo; II. Imitambo yenke esemsimbeni womuntu iyimifele egijima pesu kwomhlabe, kodwa niwadhle inyihlisiyo yomuntu lapo imifele yonke. igijime iya kona iyokuhlanjululwa. Ngiteuba ukuti niyayibona nouke imitambo ekisi yehle yenyuka emsimbeni yena, njengoba nemiinfafi yenza njalo elwandhle III. Amatshe awa emhlabeni angabe ayenza ngokuba sikumuntu ngoba umuntu angebe yena engenawo amatambo, angaba imvenyenvenye nje. IV Inhloko yoxuntu iyisintabe lezi esengane amphiabe; V. isiswele kumuntu zingatshani nemiti engemahlati pesu kwomhlabe.

Kunjaloke konke kudalwe ngokuqondiswa ursimo nomhlabe njengokuba isidambu, uti esepame kuso umuntu sibole, bese simbelwa ezihlabatini. Ilibe leli kambe lilingasiza isisu sawesifana, apuma kuso umuntu nzaku, esalwayo, ngqilalwe kuwo njengoba esesiwini sikaziua, anyemalele qede kufane njengoba engakaaniwa. Nengane ngoba ifanele yasi ukuti isidambu somuntu singumhlabati nje, sisilye umuntu. Kungebe yiko ukuba nisi lapa sikuluma ngomuntu sivame ukuqondise amehlo nezihlisiyo seta ngoviti singabuta ingani ukuqala ngabantu loku kwotar kufuiiwe kubodadelwe nisihamba seta lesi ngalaw'amehlwana esinswo. Kakoke umuntu ongapika ukuti asinabo ubuta kiting, ngoa abanta besiniuye singenabo ukuqbona ngamehlo.

Kunjaloke kumuntu wonke onamehlo ukuti lo muntu oyenayena opakati kitina ngaye uNkulunkulu ugobo, okone, omiyo, ongaiyo; nokuti labe abadalwe kugala sbabonange bets bapeele, ukupela kwabola yona inyama lena ebonwa isidambu sayo, kodwa bona bohlala bekone njalo loku kuse kube namhlanje, ngitsho bona oAdam labo benoEva—inxa akulingenisa kwalowo wasendalo kuyisiniuya kambe. Niboknmbula ukuti naye loas wasendalo owaqalisa ukuvesa ukudalwa kwomuntu wabe engeko emhlabeni asedalwa, wase wabakona emva kwobe mumisiwe waseketwa, emva kwesigidigidi keminyaka ns'akade wadalwa, naye ufana' neti nje tina esivele namhla. Mina' uma ngtikuluma law'smeswi, ngiyapika ngiti, kungebe yiko ukuba uNkulunkulu nSowandhla owense isulu nomhlaba kanyekanye ngeswi lake elinamandhla, kutiwe udala abantu nesilwase mihla yonke; ngiti: wadala ngalelolaaga wagcina. Ngaloko angetsho umuntu ngoba ebona ingane eselwoyo ukuti idaliwe, inganti iselwe ngayise nonina, beyizala ngegazi labo elibolayo, elingesiye umuntu oyenayena.

Ngaloku'kwenza kusobala ukuti lomuntu ongeniswa kulengane esalwa ngayise nonina, akusiye ocatsha njengesigambu selengane, mdala dala kede, wabe ekona. Kungaloko ke ukuba siti lapa sikuluma isiminya siti, sadalwa nguNkulunkulu; singetsho ukuti sadalwa ngaobaba nomame, ngoba nabo sikuluma loku nje nemhla abasange basibone, nati futi ngokunjalo bane bemuka singasange sibaboba, ukupela kona izibozi lesi sesidambu somhlaba ofayo ofuse owaobaba neomame. Ake ningitshele, ngiyabuza kini nonke, ukuti ukona yini owake wambona nyise nonina ukuti benjani, kungasaye ngokuba abonane isidambu lesi esibolayo na? Ngubani konje onzahle agomele-ge isiqiniso-si sti yibo oyise nonina labo ababonakala ngesidambu nangenyama na? Ngubani ongakuboniyo ukuti ngokupuma kwomuntu esicunjini esibolileyo kuba nsuku lokugcina loko kaye kutiwe ufile, ngoba kubeleke umuntu oyenayena kuye?

UMOYA ONUKAYO.

Akuko sabe ukuba ungase ube nomoya onuhi. Uveswa yisisu esibi ungehle osuweke ngokugiuga isinhlamvana sik'Chamberlain enfike sigeje isisu sitotise umoya. Zitengiswa yibo bonke abatengisi.

Nawe Unje?

Inxa mosuela ungase wazibona uma ungase wasipenyisisa. Uuzio? Uhlonze ukukwelwa yikanda? Uyiskohiwa? Keyakwelutala ukugxilisa inhliziyo yako emsebenzini? Uye uswe ubutekate ka esingalweni nesesitweni futi ukuta le ngase? Inxa loku kulanda kufanela na nawe ndinga umuti wamandhla engenelato elndakisayo ngoba leyo imfikwasi yeNeurasthenia. Puna iga bha lamaPink Pills ka Dr. Williams ezitolo esisedare. Qala lomuti kona masje. Ungabona inxa ukusebenza kokunika amandhla kwalamaPills kusi sa ngoba uyoba nonhliziyo emhlope ekudhlezi kuti okudhlayo kungesindi kube yisigaxa. Lapo igasi elinomleyo elibomva selifinyelelo kuwo wonke um simba weko keyonyamalala ukusiswa ukutelo udanile bese wasi ukuti udhle umuti okuyiwona wona.

Abantu abanokugwema iNeurasthenia. Banaiwa betebeke kuyo. Kodwa ngo kwaka igasi ngamaPills ka Dr. Williams lokukutebela kungangotshwa okokupela.

Gximeka itemba leko kulomuti upese ukuba yiloku unakana. AmaPink Pills ka Dr. Williams angatolekala kubo bo nke omkemisi nabatengisi noma ngqo kwa Dr. Williams Medicine Co., Long Street, Cape Town ngo 3s 3d ngegabhe lilinye noma abe lisixpa ngo 18s unga kokeli ipost.

Izwe elidingwa ukukanyiswa.

Etase Swazini.

(Ku Mhleli weLanga.)

Ngicela ume ungivumele kengiti fahlefahla epepeni leako elidumile. Andisiye nomuntu ovama ukukukateza. Ngitanda ukukombisa abantu bakiti sbafundile ukuti looke iswe lase South Africa selicish'ukukenyiswa, kodwa ikona indawo esebenjwe ubomnyama kakulu—iswe laseSwazini sengati aba fundisi newotsha bangakuleka ngakona. Kakona isindewo esisekiwe n j e ngesendulo eSwazini. Into yokuqala abantu bakona bahlala esindhlini esi nesona kakulu ngengoba abanamandhla ekulalisa umuntu oyisihambi ngenxa yobuncane besindhlu sakona. Ume vhamba eswani laseSwazini ungeneme li usengosini yokuba ufe ubalewe indhlu la. Umuntu ongasiwa akanikwa uku dhla ngisho isinkobe sombila kutiwa kipa imali usitenge angisakulumi ngo tshwala. Kubukeka sengati umuteto wawe lakona ukunciheme. Aubheke Mhleli ngoba abantu abayisihombi aba esisali emisini yabantu balala emsinj yabelungu. Imvame yabantu bakona beselime ngemikono. Futi kulime abesifazane ukupela amadoda asebensa emikompolo naseJozi kuti uma iese kaya ihlale nje ingasebensi. Kucish' uma bonke abantu beatlise babheme insengu.

Ngiyabona ukuti sonke lesisinto si bangwa indhlela yawi likaNkulunkulu. Ngoba esiadaswui esiniqi kona swa ko amasonto. Nankoke umsebensi lepa ukona nisa enitanda ukuseta nsela uNkulunkulu ngoba tina bantu abasenadu sinesiso esikulu sokuba senke isinhlenga esinsunda sikanyiswe. Siyadabuka ume sibona abantu bakiti abasenadu befona nesiiwane. Kepa pakati kwaswe laseSouth Africa kuko na abantu abafundile kakulu. Lende ba ngiyibhekisele kuso isifandiswa sa kiti uma sihambe siyokanyisa leyonda wo edabukisayo. Ngiyabona ukuti lobomnyama obungaka eSwazini buba ngwa umteto wokuti umuntu wase Natal akapate ipesi ume aya eSwazini ngoba uma ebsajwe engenslo uyabo shwa. Abantu base Natal abajwayele ukupata smapasi. Iswe lase Swazini lidhlelana neTransvaal imiteto. Esinye isizatu lieso esibanga iswe laseSwazini libesemva ngako konke. Umuntu wase Natal ume efika eTranevaal ufike ahlupeke kakulu imiteto yakona ngoba ilukuni kakulu. Nami angisho luto Mhleli ngiti njena kuhle kubekona finisemo yokuiungisa nokuhambisa iswi laNkulunkulu. Ngivumele ngime.

Imina owenu,

P. J. B. MKIZE.

Ingwavuma, Zululand.

Woodworking

THREE COURSES TRAINING NATIVE BOYS OFFERED AT AMANZIMTOTI INSTITUTE

I. 3 & 4 Years' Course for apprentices having finished Standard IV, leading to certificate.

II. 2 Years' High School Course, for those having passed Standard VI, leading to higher certificate.

III. 1 or 2 years' Course for Teachers, having at least 3rd Grade N.T.C. The certificate given for this Course will be equivalent to N.T.C. 2 and N. T. C. 1 for salary and promotion prospects.

For particulars apply to

PRINCIPAL,
Amanzimtoti Institute.

KANT'UKWONGA.

Kubisa imelane nje ukuba uhlale noka Chamberlain womoya nokuhlambulula ebhokisini lako lemiti, kanti ukwonga ielgoino. Uyesindisa souke isikati futi ngokushesha. Utengiswa yibo bonke abatengisi.